

Posudek disertační práce

Miroslava Jouzová, Kapitoly ze starších knihovnických dějin Kolína a Kolínska, disertační práce Ústav informačních studií a knihovnictví FFUK 2007, 216 str.

Disertace M. Jouzové představuje soubor na sobě v podstatě nezávislých pramenných studií o kolínských klášterních, farních i měšťanských knihovnách a o klášteře a knihovně v Zásnuckách u Kolína. Tomuto souboru o 175 stranách je přiřazen obsahově velmi pestrý a s výkladovým textem minimálně provázaný oddíl příloh. Čtenář bere takto založenou práci do ruky s nemalými nadějemi. Jisté znejistění se však dostaví již při čtení třístránkového úvodu: místo pojednání o metodě práce, o typech pramenů, jejich výběru a kritice se tu předkládají jakési obecné teze o dějinách knihoven, částečně obsahující banality, částečně (s.5) podávající informace nerelevantní dnešnímu stavu bádání o dějinách knihoven. (Taková je např. věta: "V 19. století už jsou knihy a knihovny považovány za samozřejmost ve většině domácností a v testamentech od poloviny 18. století již většinou nejsou uváděny.") Především však není vysvětlena metodická diference mezi výzkumem historických knihoven na základě souborů dochovaných exemplářů a na základě archivních pramenů. Již v jediném odstavci o písemných pramenech výzkumu historických knihoven na s. 5. nerozlišuje autorka mezi testamenty a inventáři ("testamenty s pozůstalostními inventáři"), což jsou dva - svými původci - odlišné typy diplomatického materiálu, týkajícího se pozůstalostí. Autorka, která jinak pilně čerpá jednotliviny z Kolkovy diplomní práce o kolínských testamentech a inventářích (FF UK 1998) by se z ní měla poučit i o pramenech, s nimiž pracuje. Pásek o literatuře tématu je pak pouze jednostránkový a místo utřídění a kritiky klíčových moderních prací o dějinách knihoven se tu spíše setkáme s komentováním literatury 19. stol. a doby meziválečné, věnované ale méně knihovnám a více městu Kolínu, jeho chrámům a školám.

I historický úvod je - až na pár zmínek - věnován v podstatě jen dějinám města a nikoliv jeho knižní kultuře. Autorka navíc jaksi netematisuje rozdíl mezi úředními knihami a knihami (široce viděno) literární povahy. Výklad o knihách a knihovnách začíná autorka de facto až na s. 31-33 pojednáním o nejstarším soupisu knihovny dominikánů v Nymburce (!). Již tato pasáž je však zmatená a nezasvěcený čtenář ani nezjistí, zda jde o autorčin objev nebo o přejímku z Ivana Hlaváčka, citovaného - neúplně a obsahově nesouvztažně - v pozn. 56, kde ale není jasné, na co se autorka vlastně odvolává. Hlaváčková studie pak chybí v soupisu literatury, takže nelze ani ověřit, co autorka získala tam a co jsou její vlastní interpretace. Z jejího textu vyplývá, že zmíněný (připomeňme s vlastním Kolínem nesouvisející) soupis

knihovny byl vepsán do opisu "Tractatus de modo predicandi". Nevíme, proč, ani proč je datován okolo roku 1300 a proč má položka "Sermones de tempore et de sanctis" pocházet až ze 14. století a z čeho autorka vyvozuje další úvahy o vývoji této knihovny, jejímuž obsahu jinak věnuje minimální pozornost. Autorka pak pokračuje kusými informacemi o dalších osudech knihovny nymburských dominikánů až do zrušení kláštera r. 1789 a poté přechází ke konventům v Klatovech, Sezimově Ústí atd. Co to říká o kolínské dominikánské knihovně nebo alespoň o klášterních knihovnách na Kolínsku, nejsem schopen poznat. Zabývám se tu tak obšírně touto kapitolkou, protože je exemplárním příkladem autorčiny práce i v následujících pasážích.

Třetí kapitola je věnována "Měšťanské knižní kultuře v Kolíně v pozdním středověku a raném novověku (s.40-79). Autorka pro ni provedla rozsáhlou rešerši v historickém archivu města Kolína. Bohužel nevěnovala pozornost kritice použitých diplomatických materiálů, ani otázce, jaká může být jejich výpovědní síla a kvalita sub specie stop knižní kultury. Výsledkem rešerše je tak jen "hrst zmínek" o knihovnách. Větší pozornost než knihovnám ovšem autorka opět věnovala městu Kolínu a jeho měšťanům, resp. šíře zajímavým osobám ze středního Polabí. I tuto pestrou směs ovšem autorka zatížila řadou zbytečných omylů a neadekvátních výroků. Jestliže na s. 41 soudí, že synové kolínských Němců ve 13. a 14. století "ve škole kromě čtení, psaní a počítání získávali znalost latinského jazyka...", měla by říci, v jaké řeči když ne latinské tehdy asi mohli studovat...? Věty typu: "Husitství u nás přerušilo vývoj renesanční literatury a obrátilo literární směr k polemikám a traktátům" (s.44) pak svědčí o tom, že autorka recipovala odbornou literaturu bez snahy o pochopení jejího obsahu. Obdobně to platí o soudu o šlechtické vzdělanosti 16. století na s. 47: "... už ani váha rodového jména neskýtala vždy jistou záruku úspěchu. Vzdělání se tak stalo jednou z podmínek skutečné nobility." - s odkazem na kapitolu Dějin UK o 17. a 18. století. Na téže s 47 patrně chybí v charakteristice právního postavení Kolína za Jagellonců slovo "komorní"???

Na s. 48 je zcela pohádková pasáž o předčítání knih ve fraucimoru Veroniky z Lípy a důsledcích v podobě knihoven následujícího období. Na téže straně je bez udání odkazu na literaturu či pramen spojeno působení špýrského tiskaře a obchodníka Petra Dracha okolo r. 1500 s kolínskou farní knihovnou dle jejího necitovaného soupisu z r. 1680. O stránku dále autorka hovoří o Konáčově edici "spisů Jana Husa" z r. 1520, ač jde o spis jediný a nadto nerozsáhlý, zatímco "spisy" českého národního světce vyšly o až dvě generace později v Norimberce. Na téže s. 49 autorka s odkazem na Šimečka cituje tezi o "převaze českých knih na trhu" 16. století. Český moderní výzkum přitom tuto obrozenskou legendu již dávno

identifikoval jako národní iluzi a vlastně i sama autorka snesla z pramenného materiálu dostatek dokladů proti této tezi. Ve výčtu podobných případů by bylo možno pokračovat. Podstatnější je, že výsledky vlastního autorčina pramenného výzkumu přicházejí vlastně až na s. 52-62. Jde o zisky rešerše knih testamentů, které ovšem samy o sobě již z principu nemohou o knižní kultuře říci nic soustavnějšího. Nicméně by v každém případě stály za důkladnou analýzu a interpretaci ... o kterou se však autorka přes identifikace jednotlivých knih ani nepokouší. Neříká ani, zda uvedené příklady plně pokrývají zisky jejích výzkumů nebo zda jede opět jen o výběr.

Od knihoven autorka odskakuje ke kolínskému zemětřesení r. 1558 a pak formou volných asociací k Veleslavínově překladu Guagniniho Kroniky moskevské... V tomto chaosu se ztratí, že ani největším kolínským knihovnám, podchyceným skutečnými inventáři, se autorka nevěnuje analyticky, nýbrž opět jen formou příkladů "zajímavých" knih. Její informace, že "výskyt knih v měšťanských pozůstalostech vyvrcholil v 80. letech 16. století" (s.57) tak zůstává skryt mezi jednotlivostmi a autorka tento zajímavý soud ani nikterak nedokládá, ani nevysvětluje, resp. dále neinterpretuje. Její facit o knihovnách v městě Kolíně, že "víme bezpečně, že zde vedle sebe existovaly knihy české a latinské. Z toho mála titulů, se kterými je možno se setkat, vyplývá, že zde byly na prvním místě bible a postily, spisy historické a cestopisné, několikrát se objevuje herbář a městská práva", je pouze opakováním obecných pravd.

Než autorka přejde k úvahám o kolínských literátských bratrstvech, jimiž bez facitu kapitolu ukončí, dopřeje čtenáři několik obecných úvah o české kultuře 16. století (s.60). "Kontakt s širším intelektuálním světem se v Čechách obnovoval pomalu a úzce souvisel s nejednotností náboženského vyznání. ... dlouhá izolace značně snížila úroveň v Čechách poskytovaného vzdělání. Karlova univerzita ztratila na významu a ani jezuitská kolej (Klemenitnum) nebo kvalitní bratrské školy ji nemohly nahradit." (s.60) Nejen že autorka při této skrumáži nesmyslně neodkazuje na žádnou literaturu, ale ani nesděljuje, jak k takovému názoru došla. Hovoří-li pak o studijních cestách českých studentů do zahraničí, nejen že zapomíná na rozsáhlou českou literaturu k onomu tématu, ale i na okolnost, že zahraniční akademická zkušenost byla koncem 16. století již podmínkou např. povolání za profesora pražské university. Knihy nebohemikální provenience ovšem v té době do Čech přicházely daleko spíše cestou obchodu než jako suvenýry ze studijních pobytů v zahraničí. I k tomu ovšem existuje již bohatá literatura.

Obdobné problémy, o nichž jsem pojednal ke kapitole o předbělohorské knižní kultuře, nalezneme i pro období pobělohorské (např. nerozlišování knih úředních,

případně dlužních register od literatury - viz případ židovky Tunklové na s. 84 a pozn. 33). Pokračují i problémy s chybějícími odkazy a nejistotou, odkud má autorka uváděné údaje (např. soupis kolínské farní knihovny r. 1680 na s. 87). Nejpodstatnější moment tu pak v kontextu s knižní kulturou vidím u otázky, zda opravdu kolínští měšťané ve 20. letech 17. stol. sestavovali inventáře svých knihoven a odevzdávali je ku kontrole rekatolisačním komisařům. Autorka tu šetří odkazy a nadto neříká, zda taková idea rekatolisačních komisí skutečně došla naplnění a v jaké míře, resp. zda k tomu má archivní doklady. To samé platí i o kontrolách soukromých knihoven, prováděných katolickými duchovními. Potenciálně by přece šlo o maximálně zajímavé prameny. Bohužel na ně autorka neodkazuje a uvádí pouze případ z Kutné Hory, a to až z roku 1671, nadto citovaný pramen naznačuje, že městská rada učinila vše pro to, aby se nic nenašlo, což pak byl i konečný výsledek kontroly. Nekatolické knihy se tak navzdory autorčinu mínění na s. 82 v knihovnách 17. a 18. století dochovávaly v poměrně velkém množství, což ve svých studiích, které však autorka nezná, dokázal zejména Jiří Pokorný.

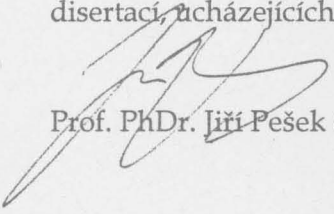
Autorka tu od měšťanských knihoven přešla k farním, pojednala je ovšem opět jen formou letmého komentování bez skutečné analýzy soupisů. Autorka nekomentuje přitom již samu velmi pozoruhodnou skutečnost, že se zmíněné soupisy farářských pozůstalostí nedachovaly v arcibiskupském archivu, nýbrž v archivu města Kolína. Kapitola opět končí bez shrnutí a závěrů.

Poslední kapitola je věnována barokním klášterním knihovnám kapucínů v Kolíně a františkánů v Zásmukách. Tyto kapitoly, opět kombinující dějiny klášterů s různorodými zmínkami o knižní kultuře, v nich pěstované, jsou časově dotaženy až do komunistického zničení mnišských komunit a klášterních knihoven, resp. do obnovení komunit po roce 1989. Proč autorka vybočuje z chronologického rámce a místo aby se systematicky zabývala staršími zprávami o těchto knihovnách popisuje osudy klášterních komunit, není přesvědčivě zdůvodněno. Místo nic konkrétního neobsahujících vzpomínek dnes staříčkových řeholníků snad mohla spíše analyzovat archivní materiál a říci alespoň něco věcného a zajímavého o vývoji těchto klášterních knihovno konce 18. století.

Práci, resp. její textovou část uzavírá jednostránkový závěr, jehož hlavní informací je, že "pro 16. století byla potvrzena existence velkého množství dosud neznámých knih, resp. knižních souborů vyskytujících se ve městě." (s.175) To nekoresponduje ani s obsahem práce, ani s reálnými přínosy jednotlivých kapitol.

Je zřejmé, že autorka s opravdu velkou pílí prošla množstvím archivního materiálu i rozsáhlou literaturu tématu. Nedokázala však racionálně a s nutnou metodickou kritikou

využít dosavadních výzkumů a své, výzkumem získané, informační doplňky (čtenář většinou vlastně ani nemůže jasně určit, co autorka převzala z dosavadní literatury a co nově vybadala) začlenit do již existujícího obrazu kolínské knižní kultury. Autorčin přístup je prost jakékoliv metody, jde o v podstatě populární, byť masivním poznámkovým aparátem vybavené, vyprávění o osudech města, měšťanů a kolínských klášterů od středověku do 20. století. Závěry o vývoji kolínské knižní kultury chybí a tam, kde se autorka pustila do obecných charakteristik, dopustila se buď banalait nebo fatálních omylů. Práce - nesporně úctyhodná svojí rešeršní bází - tak v podle mého přesvědčení nemá parametry a kvalitu disertací, ucházejících se o obhajobu pro získání titulu PhD.

Prof. PhDr. Jiří Pešek CSc.

Praha 28.4.2007